
Dušan Bilandžić (1924. – 2015.)

BRANKO CARATAN

Buduće generacije trebaju znati tko je bio Dušan Bilandžić. Nije bio samo svjedok povijesti. Život Dušana Bilandžića dio je povijesti ovog prostora. Djelovao je kao politolog i povjesničar, ali je bio i sudionik povijesnih zbivanja o kojima je govorio i pisao. Povijesna zbivanja pratio je izbliza, kako kaže naslov njegovih memoarskih zapisa. U razgovorima i knjigama demistificirao je i analizirao bitne momente hrvatske i jugoslavenske povijesti. Poznavao je detalje, ali pritom nikada nije gubio iz vida bitne odrednice političkih procesa. I kada je izašao iz aktivne politike, nastojao je zastupati one teze koje su značile pozitivni povijesni iskorak. Zato nije slučajno da mu je glavna poruka biračima na izborima 1990. bila da “više voli pobjedu parlamentarne demokracije, nego svoje vlastite stranke”. U svim povijesnim turbulentnim situacijama – od antifašističke borbe do doba tranzicije – Bilandžić je imao konstantu: zagovaranje socijalno pravednog društva.

Životni put Dušana Bilandžića mogao bi biti tema romana ili filma. Početak školovanja u franjevačkoj gimnaziji u Sinju, odlazak u partizane s ocem kasnijeg hrvatskog predsjednika Mesića, politički komesar u partizanskom pokretu, pukovnik, kolega prvog hrvatskog predsjednika Tuđmana na radu u generalštabu, predavač na vojnoj akademiji, član predsjedništva sindikata.

Usprkos zabrani vojske diplomira pravo, završava postdiplomski studij na Visokoj školi političkih nauka u Beogradu. Brani doktorat na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu. Postaje profesor i dekan Fakulteta te direktor Instituta za historiju radničkog pokreta nakon Franje Tuđmana. Bio je izabran u Izvršni komitet CK SKH kojem je na čelu bila Savka Dabčević Kučar. Zastupnik je u Saboru. Nakon toga imenovan je za direktora partijskog Centra za društvena istraživanja u Beogradu. Kao direktor tog centra imao je pravo sudjelovati u radu vrhovnog partijskog foruma kojim je predsjedavao Tito.

Nakon intervjua u “Vjesniku” 1982. slijedi isključenje sa svih političkih funkcija, ali Bilandžić postaje akademik JAZU (danas HAZU). Bilandžić je 1984. gostujući profesor u SAD-u na Sveučilištu Michigan.

Krajem 1989. izabran je u CK, ovoga puta pod vodstvom Ivice Račana, kao jedan od glavnih protagonista reformističke struje. Na prijedlog predsjednika Tuđmana bio je izabran za člana Predsjedništva Republike i potpredsjednika Hrvatske. Predsjednik Tuđman je formalno SDP-u bio predložio tri kandidata, ali svi su znali da je za člana predsjedništva države iz SDP-a želio upravo profesora Bilandžića, svog kolegu iz generalštaba. Kasnije ga predsjednik šalje u diplomatsku misiju pregovaranja s predstavnicima Srbije o BiH i nakon toga u Ured RH u Beogradu.

Kritičke primjedbe o privatizaciji i odnosu prema BiH vodile su prema ponovnom izlasku iz aktivne politike. Dušan Bilandžić posvećuje se znanstvenom radu. I prije 1990. i kasnije mogao je dobiti neku političku sinekuru, ali je odabrao drugi put jer je u znanosti, govorio je, čovjek najslobodniji, a u politici se traži poslušnost. Objavljuje preko stotinu znanstvenih, stručnih i publicističkih radova. Iako je i sam bio kritičan prema svojim ranijim tekstovima, knjige akademika Bilandžića o recentnoj hrvatskoj i jugoslavenskoj povijesti ostaju i dalje nezaobilazan izvor – jer je autor poznavao sistem i izvana i iznutra.

Nezaboravni su bili razgovori s Duškom o zakulisnim momentima hrvatske i jugoslavenske politike. Dio tih tema kasnije je bio uključen u publicirane radove. Tako smo imali priliku, primjerice, saznati da je Tito još 1938. znao da je sovjetski sistem loš, da je Kardelj smatrao da je Jugoslavija povijesni promašaj i da je moguća samo kao konfederacija ili savez suverenih država, da je Tito pomišljao prije 1974. i na osnivanje republičkih armija po ugledu na domobranske jedinice u Austro-Ugarskoj Monarhiji, da je Bakarić već 1968. smatrao da je partija mrtvac kojeg ne treba dizati iz groba i da je zamjena novca 1945.-1946. bila izrazito na štetu Hrvatske. Informira nas da su Miko Tripalo i Savka Dabčević Kučar bili Titov izbor kao njegovi ljudi za borbu s unitarizmom te da su i Tito i Bakarić stajali iza rušenja Miloša Žanka na 10. sjednici hrvatskog CK 1970. Zahvaljujući Bilandžiću saznavali smo da je u monolitnoj partiji bujao pravi mravinjak različitih političkih aktera. Partija je bila podijeljena po republikama, ali i unutar republičkih organizacija suprotstavljene grupacije vodile su nemilosrdnu borbu. Umjesto stranačkog pluralizma postojali su pluralizmi frakcija i sukobi taština.

Dušan Bilandžić bio je uključen u rad na nizu bitnih političkih projekata svog doba. S generalom Rukavinom i Franjom Tuđmanom u generalštabu je sudjelovao u razradi koncepcije općenarodne obrane, koja će kasnije maksimalno iritirati vrh JNA. Radio je na pripremi privredne reforme 1965. i na reformi partije koja je završila s konfederalizacijom jugoslavenske komunističke stranke. Sudjelovao je i u Kardeljevoj radnoj grupi za reformu federacije, koja je pripremala Ustav donesen

1974. Bilandžić je, u nastojanju da se osigura mirna tranzicija vlasti, s Franjom Tuđmanom uoči prvih slobodnih izbora 1990. dogovorio da vođa HDZ-a obuzda svoje jastrebove, a da Bilandžić smiri partijske radikale u SKH. Konačni politički razlaz s predsjednikom Tuđmanom bio je na pitanju BiH-a. Dušan Bilandžić bio je tvrdi zagovornik jedinstvene Bosne, ali je ipak na kraju rekao da je sporazum o podjeli Bosne i Hercegovine bio nedovršeni projekt i više ispitivanje namjera, jer da je zaista postignut dogovor, bio bi 1991. godine i realiziran.

Iako je svojevremeno svog vlastitog oca tjerao da uđe u zemljoradničku zadrugu, Dušan Bilandžić je i na teorijskom planu i u praktičnoj politici bio dugogodišnji i neumoljivi protivnik staljinizma, lijevog dogmatizma i političkog primitivizma. Međutim, područje od njegova posebnog interesa bilo je nacionalno pitanje. Bilandžić je veoma dobro razumio važnost nacionalnog pitanja u multinacionalnoj državi. Bio je protivnik jugoslavenskog unitarizma. Zbog osporavanja jugoslavenstva kao nacije, 1982. je bio žestoko napadnut i isključen iz političkih struktura. Veoma rano je prihvatio mogućnost raspada federacije i stvaranja hrvatske nacionalne države, ali nikada nije postao nekritički zagovornik hrvatskog nacionalizma. Bio je jedan od prvih koji su se odupirali politici Slobodana Miloševića. Dao je bitan doprinos uspostavi demokracije i suverene hrvatske države.

U politici Bilandžić je bio realpolitičar. Bakarić ga je bio proglasio unutarnjim partijskim disidentom. Nije podilazio vlastima i u svom kritičkom stavu išao je do granice mogućeg, hodao je po ivici dopuštenog. Ali nije, kako je sam rekao, bio žrtva niti jednog režima. Bio je tolerantan, čovjek od dijaloga. Nakon 1971. zaštitio je od proganjanja svoje kolege i sa zagrebačkog i sa splitskog fakulteta. Prihvaćao je promjene, ali ne zbog oportunitizma, već zato što je imao povijesnu svijest i osjećaj političke odgovornosti. Zato je u hrvatskoj politici trajao dugo kao i, kako je imao običaj govoriti, Armenac Anastas Mikojan u sovjetskoj politici.

Dušan Bilandžić bio je dobro primljen od kolega na Fakultetu, iako je kasno ušao u akademske redove. Studenti su voljeli njegov stil i viđenje politike iz prve ruke. Prijateljima je bio uvijek zanimljiv i pronicljiv sugovornik. Novinarima će nedostajati njegove originalne analize. Čitali su ga redovito i oni koji se s njim nisu slagali. I u podmakloj dobi bio je racionalan i lucidan sugovornik.

Dušan Bilandžić je u politici bio nepokolebljiv zagovornik demokracije, ravnopravnosti i socijalne pravde. U znanosti je bio jedan od pionira studija recentne nacionalne povijesti. U svojim znanstvenim istraživanjima bio je jedan od naših prvih politologa koji su pokazali domete svoje znanstvene discipline. Njegovo znanstveno i političko djelovanje bilo je nesumnjiv doprinos transformaciji i demokratizaciji hrvatskog društva. Fakultet političkih znanosti u Zagrebu i hrvatska politologija odlaskom profesora Bilandžića ostaju bez jednog od svojih utemeljitelja.